

Lagutskottets betänkande

1978/79:16

med anledning av propositionen 1978/79:100 såvitt gäller anslag till
Fideikommissnämnden jämte motion

ANDRA HUVUDTITELN

Justitiedepartementet m. m.

Fideikommissnämnden

I propositionen 1978/79:100 bilaga 5 (justitiedepartementet) under punkten A 8 (s. 19 och 20) har regeringen föreslagit riksdagen att till Fideikommissnämnden för budgetåret 1979/80 anvisa ett förslagsanslag av 357 000 kr.

I ärendet behandlar utskottet vidare en under allmänna motionstiden 1979 väckt motion 1978/79:1766 av Jörn Svensson (vpk) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär skyndsamt förslag om indragning av de forna fideikommissen och därmed sammanhängande kapitaltillgångar till staten.

I samband med behandlingen av ärendet har kanslichefen i fideikommissnämnden inför utskottet redogjort för nämndens verksamhet.

Utskottet

Enligt lagen (1963:583) om avveckling av fideikommiss skall fideikommiss som upprättats för obegränsad tid till förmån för medlemmar av en eller flera släkter avvecklas. Huvudregeln är att fideikommiss skall upphöra när den avlider som vid lagens ikraftträdande den 1 januari 1964 var innehavare av fideikommisset. Har fideikommisssegendom synnerligt kulturhistoriskt värde eller finns eljest särskilda skäl får regeringen förordna att fideikommissurkundens bestämmelser skall gälla tills vidare eller till dess i beslutet angiven innehavare av fideikommisset avlider. Beträffande fideikommiss som kan innehas av två eller flera samtidigt eller som skall övergå till annan än innehavarens avkomling (s. k. atypiska fideikommiss) bestämmer regeringen när fideikommisset skall upphöra och hur med egendomen skall förfaras.

När fideikommiss upphör enligt huvudregeln skall den avlidnes efterträdare, om sådan finns, få hälften av egendomen och återstoden fördelas enligt arvsrättsliga regler. I lagen ges vissa bestämmelser om rätt för staten eller kommun att inlösa större jord- och skogsegendomar. Också möbler, tavlor, böcker och annat lösöre av särskilt kulturhistoriskt värde kan under vissa omständigheter inlösas av staten eller kulturvårdande institution. Lagen innehåller vidare bestämmelser som gör det möjligt för innehavare av ett fideikommiss att ombilda fideikommisset till aktiebolag.

Avvecklingen av fideikommissen skall ske under medverkan av fideikommissnämnden som även har att utreda vissa frågor, bl. a. om inlösen av fideikommissegendom och avveckling av atypiska fideikommiss. Nämnden handlägger också vissa ärenden enligt permutationslagen (1972:205).

I budgetpropositionen föreslås att anslaget till nämnden för budgetåret 1979/80 bestäms till 357 000 kr. Förslaget föranleder ingen erinran från utskottets sida.

I motionen 1766 uttalas att fideikommissinstitutionen varit avsedd som en form för nyttjande av allmän egendom och inte som en form av ägande. Genom tiderna har emellertid fideikommissarierna utan rättsligt stöd omvandlat nyttjanderätten till äganderätt. Enligt motionären utgörs fideikommissen allttjämt av allmän egendom. Vidare framhålls att hela bygder står i beroendeställning till fideikommissen som därjämte utgör orimliga ansamlingar av privat makt. Motionären anser att de forna fideikommissen och fideikommissariernas egendom bör dras in till staten. Godsens och de därmed sammanhängande industrierna bör drivas som statsföretag. Vidare bör godsarrendatorerna ges livstidsarrenden. Motionären yrkar på grund av det anförda att riksdagen skall begära förslag om indragning till staten av de forna fideikommissen och därmed sammanhängande kapitaltillgångar.

Enligt de upplysningar som lämnats utskottet av kanslichefen i fideikommissnämnden i samband med behandlingen av ärendet fanns, då nämnden började sin verksamhet, omkring 200 fideikommiss i landet, varav 110 var jordbruksfideikommiss. I dag återstår 115 fideikommiss, däri inberäknat ca 10 som är under avveckling. Av de återstående fideikommissen är 80 jordegendomar. Några är under avveckling, och i dag finns endast 65 rena jordbruk som innehas med fideikommissrätt. Antalet fideikommiss som årligen avvecklas är tre till fem. De fideikommiss som fanns 1964 hade i allt väsentligt tillkommit på 1700-talet genom testamentariska förordnanden. Endast tre hade tillkommit genom akter av närmast offentligrättslig natur. Ett av dessa hade genom permutationsbeslut 1917 förvandlats till kapitalfideikommiss. De övriga har numera avvecklats.

Utskottet vill till en början erinra om att enligt 2 kap. 18 § regeringsformen enskild fysisk eller juridisk person är tillförsäkrad ersättning enligt grunder som skall bestämmas i lag för det fall hans egendom tas i anspråk genom expropriation eller annat sådant förfarande. En lagstiftning om överförande av fideikommissegendom eller förutvarande fideikommissegendom i allmän ägo utan motsvarande ersättning till innehavaren skulle stå i strid med grundlagsbestämmelsen. I den mån motionärens yrkande innefattar att egendom skall övertas utan ersättning kan det på grund av det anförda inte bifallas.

Enligt utskottets mening saknas anledning att nu frånga de riktlinjer för avvecklingen av fideikommissen som lades fast 1963. Som framgår av den lämnade redovisningen har lagstiftningen lett till att ett betydande antal fideikommiss numera upphört, och det kan beräknas att av de återstående

fideikommissen tre till fem kommer att avvecklas per år i framtiden. Beträffande fideikommissegendom som är särskilt betydelsefull från allmän synpunkt vill utskottet erinra om att motionärens önskemål i viss mån kan anses redan tillgodosett därigenom att 1963 års lag ger samhället möjlighet att inlösa egendomen.

Utskottet vill avslutningsvis med anledning av motionärens uttalande angående fideikommissarrendatorerna hänvisa till att regeringen nyligen genom tilläggsdirektiv gett arrendelagskommittén i uppdrag att se över reglerna om sådana arrendatorers ställning.

Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall till motionen.

Utskottet hemställer

att riksdagen

1. till *Fideikommissnämnden* för budgetåret 1979/80 anvisar ett förslagsanslag av 357 000 kr.,
2. avslår motionen 1978/79:1766.

Stockholm den 20 mars 1979

På lagutskottets vägnar

IVAN SVANSTRÖM

Närvarande: Ivan Svanström (c), Lennart Andersson (s), Inger Lindquist (m)*, Stig Olsson (s)*, Martin Olsson (c), Elvy Nilsson (s)*, Sonja Fredgardh (c), Åke Gillström (s), Marianne Karlsson (c), Owe Andréasson (s), Anne-Marie Gustafsson (c), Bengt Silfverstrand (s), Joakim Ollén (m)*, Birgitta Johansson (s) och Margot Håkansson (fp).

* Ej närvarande vid betänkandets justering.

